

Truman Doktrini'nin İlanı ve Türkiye'deki Etkileri

Ulvi Ufuk TOSUN¹

Öz

II. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru SSCB, yayılcı bir politika izleyeceğinin ilk sinyallerini vermiştir. Bunu, Türkiye ile 1921'de tespit edilen sınırdaki kendi lehine değişiklikler yapılması talebi ve Boğazlar konusunu gündeme getirerek ortaya koymuştur. II. Dünya Savaşı sona erdiğinde Avrupa'da güç dengesi değişmiştir. Güç merkezi olarak geriye iki büyük devlet, yani SSCB ile ABD kalmıştır. Bu durumu fırsata çevirmek isteyen SSCB, yayılcı politikalarına hız vermiştir. Belirtilen tehdide en fazla maruz kalan ülkeler, Yunanistan ve Türkiye olmuştur. SSCB'nin yayılcı politikaları, ABD'yi rahatsız etmiştir. Çünkü bu durum, ABD ile Avrupa'nın çıkarlarına aykırı düşmüştür. Buna engel olmak için Başkan Truman, 12 Mart 1947'de Kongre'ye hitaben bir konuşma yapmıştır. Tarihte, "Truman Doktrini" diye geçen konuşmada, Yunanistan ile Türkiye'ye 400 milyon dolarlık bir askerî yardım yapılması için Kongre'den yetki istemiş ve bu talep kabul edilmiştir. Bu çalışmada; Truman Doktrini'nin ilanını gerekli kılan şartlar, doktrin'in ilanı ve Türk kamuoyundaki yansımaları irdelenerek konunun daha sağlıklı anlaşılmasına bir nebze katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Soğuk Savaş, Türkiye, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB), Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Truman Doktrini*

Proclamation of Truman Doctrine and Its Effects in Turkey

Abstract

Towards the end of World War II, Union of Soviet Socialist Republics (USSR) gave the first signals for expansionist policy. It was demonstrated by bringing the Straits question to the agenda demanding changes in its favour at the border of Turkey, determined in 1921. When WWII ended, the power balance in Europe changed. Two great powers, USSR and The United States of America (USA), remained as the centres of power. USSR, desiring to turn this emerging power vacuum into an opportunity, accelerated expansionist policies. The countries most exposed to this threat were Greece and Turkey. These policies of USSR disturbed USA as they are contrary to the interests of itself and Europe. To prevent, President Truman delivered a speech to Congress on March 12, 1947. In this speech, called as the "Truman Doctrine", he asked the Congress for authorization to provide 400 million dollars of military aid to Greece and Turkey, which was accepted. In this study, the conditions necessitating the proclamation of the Truman Doctrine, the proclamation of the doctrine and the reflections of these developments in Turkish public opinion were examined and it is aimed to contribute to healthier understanding of the subject.

Key Words: Cold War, Turkey, Union of Soviet Socialist Republics (USSR), United States of America (ABD), Truman Doctrine

Atıf İçin / Please Cite As:

Tosun, U. U. (2022). Truman Doktrini'nin ilanı ve Türkiye'deki etkileri. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(4), 1705-1715.

Geliş Tarihi / Received Date: 28.06.2022

Kabul Tarihi / Accepted Date: 19.09.2022

¹ Dr. Öğr. Üyesi - Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, ulviufuk.tosun@atauni.edu.tr

 ORCID: 0000-0002-1076-4261

Giriş

Amerika Birleşik Devletleri (ABD), 1783 tarihinde kuruldu. İlk Başkanı George Washington'un öngördüğü siyaset doğrultusunda Avrupa Devletleri ile siyasi ilişkiler kurma konusunda mesafeli bir politika izlemeyi tercih etti. Nitekim 1823'te ABD Başkanı James Monroe tarafından yayımlanan Monroe Doktrini ile bu politika, daha ilkesel bir hâl alarak Avrupa siyasetine hiçbir koşulda müdahil olmamak şeklinde belirlendi. Öyle ki bu tarafsızlık ya da başka bir ifadeyle izolasyon politikası,² neredeyse yüz yıl boyunca titiz biçimde tatbik edildi.

ABD tarafından hassasiyetle takip edilen bu tarafsızlık politikası, I. Dünya Savaşı (1914-1918) sırasında sona erdi. Almanya ile yaşadığı gerginlik sonucunda ABD, 2 Nisan 1917'de bu devlete savaş açtı. Böylece Monroe Doktrini'ni terk etti³ ve dünya siyasetine müdahil oldu. ABD, henüz savaş bitmeden Ocak 1918'de Wilson İlkelerini yayımladı. Bu ilkelerin içerisinde önem arz eden maddelerden biri de Milletler Cemiyeti Teşkilatının kurulmasıydı. Başkan Wilson, Müttefiklere kabul ettirdiği bu Pakıtı, Amerikan kamuoyuna da benimsetmek istedi. Ancak ABD'de ne Milletler Cemiyeti Teşkilatı ne de Versay Antlaşması'nın tasdiki⁴ mümkün olmadı. Bunun sonucunda ABD, tekrar Monroe Doktrini'ne geri dönerek Avrupa ile ilişkilerine mesafe koydu.

ABD'nin yeniden uygulamaya başladığı bu tarafsızlık politikası, II. Dünya Savaşı (1939-1945) ile tekrar terk edildi. II. Dünya Savaşı sırasında Müttefik Devletlere (İngiltere, Fransa ve SSCB) yakın bir tarafsızlık politikası sergileyen ABD, 7 Aralık 1941'de Japonya tarafından kendisine yapılan Pearl Harbor Baskını ile adı geçen savaşa dâhil oldu. ABD'nin bu tarihten sonraki dış politikası, artık hiçbir şekilde Monroe Doktrini'ne geri dönmeyecek bir düzlemde yürüdü. Çünkü II. Dünya Savaşı bittiğinde Avrupa'da güç merkezleri tamamen değişmişti. Almanya, tam bir hezimet yaşamıştı. Fransa ve İtalya gibi devletler de ciddi bir kan kaybına uğramıştı. İngiltere ise yorgun düşmüştü. Batı dünyasında, geriye iki büyük güç kalmıştı. Bunlardan birisi Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği (SSCB), diğeri ise ABD'ydı. Stalin liderliğindeki SSCB, ana siyasetini komünist emperyalizmi yayma stratejisi üzerine kurmuştu. Hatta SSCB, bu politikasını henüz II. Dünya Savaşı bitmeden hissettirmişti.

II. Dünya Savaşı sonucunda revizyonist devletlerin (Almanya, İtalya, Japonya) yayılmacı politikaları engellenmişti. Fakat bu kez de SSCB'nin komünist emperyalizmi yayma tehdidi ortaya çıkmıştı. ABD Başkanı Truman, bu tehlikenin önce Yunanistan'ı akabinde Türkiye'yi etkisi altına alacağını düşünüyordu. Türkiye'nin Sovyet denetimine düşmesi ise ABD ve Batı Avrupa için bir kuşatılma anlamına gelirdi. Truman, bu tehlikenin önüne geçmek için 12 Mart 1947 tarihinde ABD Kongresi'nden Türkiye ve Yunanistan'a askerî yardım yapılması için kendisine yetki verilmesini istedi. Kongre, bu talebi kabul etti. Bu olay, aşağıda da ifade edildiği üzere Türkiye'de büyük bir heyecan ve memnuniyet meydana getirdi.

Truman Doktrini'nin İlanını Gerekli Kılan Sebepler

II. Dünya Savaşı'nda Almanya'nın parçalanması ile birlikte Avrupa'da büyük bir güç merkezi boşluğu ortaya çıktı. Bu boşluğun doldurulması ihtiyacı, Müttefik Devletler arasındaki ortaklığın bozulmasına sebep oldu. Müttefik Devletlerin birbirinden farklı amaçları vardı. İngiltere Başbakanı W. Churchill,⁵ SSCB'nin Orta Avrupa üzerindeki tahakkümünü engellemek peşindeydi. Sovyet lideri J. Stalin, Sovyet askerî

² Monroe Doktrini'ne göre ABD, Avrupa Devletleri arasındaki problemlerden kaynaklanan savaşlara ve politikalara karışmamayı temel prensip olarak kabul etmişti. Buna mukabil Avrupa da ABD'nin işlerine müdahil olmayacaktı. ABD, adı geçen doktrin sayesinde Avrupa'nın Amerika kıtasına müdahalesini önlemiş ve bundan faydalanıp, daha içe dönük bir siyaset izleyerek ekonomisini kuvvetlendirmişti (Uçarol, 2015, s. 315-316).

³ Almanya Dışişleri Bakanı A. Zimmermann tarafından Washington'daki Almanya Büyükelçisi'ne 17 Ocak 1917'de bir telgraf çekildi. Söz konusu telgrafta, Almanya Büyükelçisi'nden bir Alman-Meksika ittifakı için teşebbüse geçmesi istenmişti. Buna göre ABD'nin elindeki Teksas, Yeni Meksiko ve Arizona eyaletleri Meksika'ya verilecekti. Böylece bu ülke ile bir ittifak kurulacaktı. Bu telgraf, İngilizler tarafından ele geçirilip, şifresi çözülerek ABD'ye bildirildi. Ve 1 Mart'ta da ABD Hükümetince kamuoyuna açıklandı. Sonraki adım da ABD'nin I. Dünya Savaşı'na girmesi oldu (Westwell, 2012, s. 199; Armaoğlu, 1994a, s. 133).

⁴ Versay Antlaşması, Milletler Cemiyeti Pakıtı ile birlikte Temmuz 1919'da tasdik amacıyla Amerikan Senatosuna getirildi. Bilhassa ABD'nin Milletler Cemiyetine girişi konusunda, ciddi bir dirençle karşılaşıldı. ABD'nin bu Pakıtı girmesiyle Monroe Doktrini'nden uzaklaşmak zorunda kalacağı eleştirileri yapıldı. Nihayet Senato, Versay Antlaşması ve Milletler Cemiyeti Pakıtını reddetti. Sözü edilen bu iki belge için Senatoda Kasım 1919, Ocak 1920 ve Mart 1920'de olmak üzere üç kez oylamaya gidildi. Ancak hiçbirisinde tasdik için gerekli olan üçte iki oy çoğunluğu sağlanamadı. Versay Antlaşması ve ona bağlı belgeleri ile bilhassa Milletler Cemiyeti Pakıtının tasdikinin reddedilmesi; ABD'nin izolasyon, yani tarafsızlık politikasına geri dönüşü demektir. Nitekim Kasım 1920'de yapılan başkanlık seçimlerini Başkan W. G. Harding kazandı. Bu seçimin sonucu, tarafsızlık politikasının kamuoyu tarafından da desteklendiği anlamına geliyordu (Armaoğlu, 1994a, s. 214-215).

⁵ Churchill, İngiltere'de yapılan genel seçimleri kaybetti ve 26 Temmuz 1945'te Başbakanlık görevine C. Atlee getirildi (Soysal, 1997, s. 10).

başarıları ile Rus halkının çektiği sıkıntılarının karşılığının toprak şeklinde ödenmesini talep ediyordu. ABD'nin yeni Başkanı Harry S. Truman⁶ ise başlangıçta F. Roosevelt'in bıraktığı ittifakın sürmesi için gayret gösterdi. Ancak artık bu politikanın pratikte yürütülmesine imkân kalmamıştı. İki büyük güç olan ABD ve SSCB, Avrupa'nın tam merkezinde karşı karşıya gelmişlerdi (Kissenger, 1998, s. 394). SSCB, bariz bir şekilde sömürgeci politikalar izlemekteydi (Sharp, 2000, s. 86).

II. Dünya Savaşı'nda ortaya çıkan tablo, SSCB'nin oldukça işine yaramıştı. Diğeri ABD olmak üzere dünyanın iki büyük devletinden birisi hâline gelmişti (Soysal 1997, s. 7). SSCB, savaşın son yılları olan 1944-1945'te Alman işgalinden kurtarmak bahanesiyle Polonya, Çekoslovakya, Macaristan, Romanya ve Bulgaristan'a asker sevk etti (Armaoğlu, 1994a, s. 423-424). Finlandiya'nın bir kısmını, Estonya, Letonya ve Litvanya'yı, Polonya'nın doğu bölgelerini, Çekoslovakya'nın bir parçasını, Romanya'nın kuzey bölgeleri ile Doğu Almanya'nın bir bölümünü ele geçirmişti. Keza Polonya, Doğu Almanya, Çekoslovakya, Macaristan, Romanya, Bulgaristan ve Arnavutluk'ta kurduğu yönetimlerle buraları kendi kontrol ve nüfuzu altına almıştı. Nitekim Churchill, 12 Mayıs 1945 tarihinde Truman'a vermiş olduğu bir mesajında: "*Sovyetlerin Batı dünyası önüne bir Demir Perde indirdiğini*" ifade etmişti (Soysal, 1997, s. 7). SSCB'nin yeni topraklar elde etmeye yönelik hamleleri, önemli bir tehdit olarak algılanmıştı (Sharp, 2000, s. 86).

II. Dünya Savaşı'nın sonlarından beri Sovyet baskıları, âdetâ tarihî Rus örneklerini çağırıştırıyordu (Kissenger, 1998, s. 420). Çünkü 1946 yılında SSCB'nin üç ana istikamette yayılma eğilimi gösterdiği gözlenmişti. Bunlar: İran üzerinden Orta Doğu petroleri, Basra Körfezi ile Hint Okyanusu; Türkiye üzerinden Boğazlar, Ege Denizi ve Doğu Akdeniz; Yunanistan üzerinden de keza yine Doğu Akdeniz idi. Nitekim bu üç istikamet, İngiltere için geleneksel olarak hayati derecede önem arz eden çıkar sahalarıydı. Adı geçen üç bölgede de İngiltere, Rusya'ya karşı 19. yüzyıl boyunca hassas bir politika izlemişti (Armaoğlu, 1994a, s. 441). II. Dünya Savaşı'nın sonu itibariyle SSCB, Yugoslavya dışında Balkanları kontrol altına almış durumdaydı. Yunanistan'daki gerilla savaşı, Komünist Yugoslavya'daki üslerden ve Sovyet güdümünde olan Bulgaristan'dan yardım alarak tüm şiddetiyle sürmekteydi. Türkiye'den ise bir taraftan toprak istenirken diğeri yandan da Boğazlarda Sovyet üsleri kurulması talebinde bulunuluyordu (Kissenger, 1998, s. 420). SSCB, 19 Mart 1945'te Türkiye'ye verdiği bir nota ile 1925 Tarihli Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Paktı'nı yenilemeyeceğini ilettiler. Bunun üzerine Türk kamuoyunda SSCB'nin Türkiye'den birtakım toprak talepleri olduğu, 1921'de Türkiye'ye bırakılmış olan Kars ve Ardahan'ı geri istediği söylentileri yayıldı (Anadolu Ajansı, 2021, s. 61). Verilen notada, II. Dünya Savaşı sırasında meydana gelen esaslı değişmeler nedeniyle bu antlaşmanın artık yeni şartlara uyum sağlamadığı ve ciddi değişikliklere ihtiyacı olduğu öne sürülmüştü (Armaoğlu, 1994a, s. 415).

Türkiye'nin 4 Nisan 1945'te buna verdiği cevabî notasında, iki ülkenin iyi komşuluğu ile samimi dostluğundan söz edilmiş, 1925 Antlaşması'nın geçmişteki yararı hatırlatılmış, günün koşullarına uygun yeni bir antlaşmanın yapılması konusundaki Sovyet görüşünün büyük dikkat ve hayırhahlıkla izleneceği vurgulanmıştı (Soysal, 1997, s. 5). Türkiye'nin bu teşebbüsüne, haziran ayına kadar bir cevap gelmedi (Sander, 2004a, s. 252). Nihayet 7 Haziran 1945'te Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi Selim Sarper, Sovyet Dışişleri Bakanı V. Molotov ile yaptığı görüşmede, Türkiye'nin SSCB ile yeniden iyi ilişkiler kurmak arzusunda olduğunu bildirdi. Molotov ise iyi ilişkilerin kurularak Saldırmazlık Paktı'nın yenilenmesi için 1921 Moskova ve Kars antlaşmalarıyla tespit edilen Türk-Sovyet sınırında Sovyetler lehine deđişiklikler⁷ yapılması ve Boğazların ortak kontrolü gereğini ima etti. Türkiye, bu istekleri reddetti (Soysal, 1997, s. 8). 1945 yılı SSCB'nin bu talepleri⁸ gölgesinde tamamlandı. Ancak ABD, 1945 yılı süresince SSCB'nin bu toprak isteklerini Türkiye ile SSCB arasında ikili bir konu olarak değerlendirmişti. Bununla beraber adı geçen devletin 1946 yılından itibaren tutumunun değişmeye başladığı gözlemlendi (Gürün, 2010, s. 303).

⁶ ABD Başkanı Roosevelt, 12 Nisan 1945'te ölünce yerine Amerikan Anayasası'na göre başkan yardımcısı Truman geçti (Soysal, 1997, s. 5).

⁷ Burada, Kars ve Ardahan'ın SSCB'ye terki istenmişti. Nitekim Molotov, Sarper'e: "*Bu toprakları size 1921'de terk ettiğimiz zaman Sovyetler Birliği zayıftı.*" demişti (Armaoğlu, 1994a, s. 415).

⁸ SSCB, çeşitli bahanelerle Türkiye üzerindeki tehditlerini sürdürmekteydi. Feridun Cemal Erkin, hatıralarında bu tehdidin farklı bir türevinden söz etmektedir. Erkin, II. Dünya Savaşı sırasında Alman ordusuna katılan ve Nazilerin uğradığı hezimet üzerine de Türkiye'ye sığınan Sovyet uyruklu Türklere dikkat çekmişti. Sovyet Büyükelçisi Vinogradov tarafından bunların kendilerine tesliminin istendiğini söylemişti. Ve bu çaresiz insanlardan birkaçının sınırda Sovyet görevlilerine teslim edildiklerini ve oradaki Türk komutanın gözü önünde öldürüldüklerini dile getirmişti (Erkin, 1987, s. 149). Türkiye Büyük Millet Meclisinin 18 Temmuz 1951 tarihli oturumunda bahsi geçen konuyla ilgili zaııtlara geçen kayıtlardan bu olayın 6 Ağustos 1945 tarihinde meydana geldiği ve 195 kişinin teslim edildiği anlaşılmaktadır. Sözü edilen olayın Mecliste gündeme getirilişi ve bu konu ile ilgili yapılan tartışmalar hakkında daha geniş bilgi için bkz. (Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Cilt: 9, s. 203-207).

Soğuk Savaş kavramının⁹ kendisini iyiden iyiye hissettirmeye başladığı bu dönemde, Ocak 1946 başlarında yaşanan bir hadise, ABD'deki bu tutum değişikliğini net şekilde göstermesi adına önemliydi. Türkiye, Gürcü profesörlerinin mektup olayının¹⁰ Sovyet basınında bir polemik konusu haline dönüştürülmesinden sonra ABD ve İngiltere¹¹ büyükelçilerinden, bu gelişmeler karşısında hükümetlerinin tavrının ne olduğunu öğrenmek istemişti. 1946'nın Ocak ayı başlarında ABD Büyükelçisi Wilson, ABD Dışişleri Bakanlığının sözlü bir bildirisini Türkiye Dışişleri Genel Sekreteri'ne iletmmişti. Söz konusu bildiri şöyleydi: *“Amerika hükümeti, Rusya ile Türkiye arasındaki gerginliğin artışı dikkat ve endişe ile takip etmektedir. Tehlike önünde korkmak, sarsılmak ve teslim olmak, dünya barışını kuvvetlendirecek bir tutumun özellikleri olmaktan uzaktır. Bu bakımdan Amerikan hükümeti ve milleti, hedef haline geldiği baskı karşısında Türk milletinin gösterdiği cesaret ve kararlılığı takdirle karşılamaktadır. Gürcü profesörlerin ortaya attıkları arazi terki talebinden sonra hasul olan duruma gelince, bu davranışın sonucu konu Türk-Sovyet ikili ilişkilerini aşarak, Birleşmiş Milletler Anayasası çerçevesine girmekte olup, ABD hükümeti bunun ihlâlile müsaade etmemeğe kararlıdır”* (Gürün, 2010, s. 303-304).

ABD'deki bu tutum değişikliğinin giderek belirginleşmeye başladığını gösteren başka bir kanıt, 5 Nisan 1946'da yaşanan hadiseydi. ABD'nin meşhur Missouri Zırhlısı¹² tarafından bir süre önce Washington'da görevi başında ölen Büyükelçi Münir Erteğün'ün naaşı, İstanbul'a getirilip merasimle Türk makamlarına teslim edildi (Soysal, 1997, s. 23; Gürün, 2010, s. 305). SSCB'nin Türkiye'den toprak talebinin tüm sıcaklığını koruduğu bir dönemde, bu olayın yaşanması büyük yankılar doğurmuştu. Bu ziyaret, ABD'nin Doğu Akdeniz ve Orta Doğu'ya artan ilgisinin ve Türkiye ile İran üzerindeki Sovyet baskısına karşı kayıtsız kalamayacağını bir delili şeklinde değerlendirilmişti (Soysal, 1997, s. 23). Buna karşın SSCB, giderek gerilimi tırmandırmaktaydı. Öyle ki 1946 yılı Temmuz başlarında Sovyet Büyükelçisi Vinogradov, Moskova'ya geri çağırıldı. Bu şekilde Vinogradov, bir daha Türkiye'ye dönmedi ve Türkiye'yle ilişkiler iki yıl kadar maslahatgüzar seviyesinde idare edildi. Nitekim 1946 sonbaharında SSCB, Türkiye üzerindeki askerî baskısını daha fazla arttırıyordu. Tahmin edildiği kadarıyla Kafkaslara 190.000, Bulgaristan'a da 90.000 Rus askerî konuşlandırılmıştı. Türk askerî makamları ise SSCB'nin fiilî bir saldırı ihtimaline karşı manevra adı altında, yedekleri silahlı hâle getirmekte ve Pasinler mevkiinde¹³ yığınak yapmaktaydı (Gürün, 2010, s. 305-306).

Truman Doktrini'nin İlanı (12 Mart 1947)

II. Dünya Savaşı'nın sonlanmasıyla beraber İngiltere'nin küresel anlamda üstlendiği büyük güç olma pozisyonu önemli ölçüde darbe yemişti. Adı geçen savaş sonucunda İngiltere ekonomisi ciddi bir darboğaza sürüklenmişti. Bu devletin içinde bulunduğu ekonomik koşullar, onun izlemekte olduğu dış politikasını da etkilemiş ve İngiltere'yi söz konusu siyasetinde değişiklikler yapmaya mecbur bırakmıştı. İngiltere, dünya gündemini belirleyen küresel bir güç olarak kendi sınırları dışında üstlenmiş olduğu taahhütleri, mali sıkıntılardan dolayı yerine getirememesi problemiyle karşılaşmıştı. Burma, Hindistan, Filistin ve Mısır gibi deniz aşırı ülkelerdeki güçlerini, hissedilir derecede geri çekmeye başlamıştı. Keza, İngiltere diğer ülkelere sağladığı ekonomik ve askerî yardımları da askıya almak zorunda kalmıştı. İngiltere'nin ABD Büyükelçisi Lord Inverchapel, 24 Şubat 1947'de ABD Dışişleri Bakanı George Marshall'a biri Yunanistan diğeri ise Türkiye ile ilgili iki rapor takdim etti. Bu raporlarda, İngiltere'nin içinde bulunduğu ekonomik koşullardan dolayı adı geçen iki devlete yapmakta olduğu mali ve askerî yardımı sürdürmeyeceğini ileterek bu yükümlülüğün ABD tarafından üstlenilmesini istedi (Celep, 2020, s. 16-17).

İngiltere'nin bu taleplerinden sonra ABD Dışişleri Bakanı George Marshall, Savaş Bakanı Patterson ve Donanma Bakanı Forrestal ile bir araya gelerek Başkan Truman'a sunulmak üzere bir rapor hazırladı.

⁹ Soğuk Savaş deyimi; ilk defa Amerikalı devlet adamı Bernard Baruch tarafından 1947'de verilen bir demeçte kullanılmıştı (Sander, 2004a, s. 217-218). Soğuk Savaş, II. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde başvurulan bir yöntem olmuştur. Söz konusu yöntem, silahlı ve geleneksel savaşa (sıcak savaş) girişilmeksizin, devletler ya da bloklar arasında çeşitli açık ya da sinsi metotlar kullanılarak gerginlik, moral yıpratma durumu meydana getirmeyi amaçlar. Soğuk savaş ile silahlı çatışmaya girişilmeden gerçek savaşta elde edilmek istenen sonuçlar öngörülerek bu yolda çalışmalar yapılır. Kuvvet gösterileri, siyasi tehditler, psikolojik savaş işlemleri, propagandalar, yıkıcı ve bölücü faaliyetler bu alanda kullanılan metotlardandır (Girgin, 1975, s. 473-474).

¹⁰ 20 Aralık 1945'te bir Tiflis gazetesinde iki Gürcü profesörünün müşterek bir mektubu yayımlanmıştı. Bu mektupta, Giresun'a kadar tüm Karadeniz sahillerinin Gürcistan'a ait olduğu ve buraların iade edilmesi gerektiği öne sürülmüştü. Adı geçen mektup, anında Sovyet radyo ve basınında yer almıştı (Gürün, 2010, s. 302).

¹¹ Türkiye'nin bu hamlesine, İngiltere'nin verdiği reaksiyon da ABD'ninkine benzer olmuştur. İngiltere Dışişleri Bakanı Bevin, 21 Şubat 1946'da Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmada Türkiye'nin güvenlik kaygılarından yana bir tavır koymuştu (Soysal, 1997, s. 20-21).

¹² II. Dünya Savaşı'nda Japonya'ya teslim antlaşması Missouri Zırhlısı'nda imzalatılmıştı (Uçarol, 2015, s. 873).

¹³ Bir Sovyet saldırısı ihtimaline karşı geleneksel Türk savunması, Trakya'da Çatalca; Doğu'da ise Erzurum'un Pasinler ilçesi olarak belirlenmişti (Sander, 2016b, s. 48).

Truman'a iletilen raporda, İngiltere'nin gerçekten ciddi bir ekonomik bunalımla karşı karşıya bulunduğu bildirilmişti. Bu yüzden sözü edilen devletin 31 Mart 1947 tarihi itibarıyla yardımı sürdürmeyeceği dile getirilmişti. Raporda, bilhassa Yunanistan'ın durumuna dikkat çekilerek bu devletin düşmesi hâlinde ABD'nin güvenliğini tehdit edecek bir vaziyetin ortaya çıkacağı, belirtilen tehlikenin engellenmesi için de Yunanistan'a ve daha küçük çapta da Türkiye'ye yardım yapılması gerektiği vurgulanmıştı (Celep, 2020, s. 17-18).

İngiltere'nin desteğini çekmesiyle Yunanistan'da aşırı solcu bir iktidarın başa geçmesi ve Sovyet etki sahasının adı geçen devleti de içine alacak biçimde güneye doğru yayılması, Amerikan yöneticileri açısından dikkatle takip edilmesi gereken bir ihtimaldi. Nitekim Truman'a göre SSCB, Yunanistan'dan sonra Türkiye'yi de denetimi altına alacak olursa ABD ve Batı Avrupa için hayati öneme sahip Orta Doğu, Sovyetlerin etki sahası içinde kalabilirdi (Sander, 2004a, s. 258). Truman, İngiltere'nin Rusya'nın Akdeniz'e doğru ilerlemesini engellemek şeklindeki tarihî rolünü devralmaya hazırdı. Ancak ne Amerikan halkı ne de Kongre, İngiltere'nin geleneksel jeopolitik mantığına taraftar olamazdı. Çünkü Sovyet yayılmasına karşı mukavemet etmenin meşruiyeti, dış politikada Amerikan yaklaşımına dayalı ilkelerden doğmasına bağlıydı. Bu zorunluluk, 27 Şubat 1947 tarihinde açık bir biçimde ortaya çıktı (Kissenger, 1998, s. 420).

Truman; Dışişleri, Savaş ve Donanma bakanları tarafından kendisine iletilen "Amerika Dışişleri Bakanlığının Yunanistan ve Türkiye'ye Yapılacak Acil ve Kapsamlı Yardım Konusundaki Durum ve Tavsiyeleri" adlı raporu onayladı ve bu şekilde Yunanistan ve Türkiye'ye yapılacak yardımla ilgili önlemler kararlaştırıldı. Bu önlemlerin uygulanabilmesi için Kongre'ye başvuran Hükümet, Yunanistan ve Türkiye'ye verilmek üzere 400 milyon dolarlık bir yardım programının onaylanmasını talep etti (Celep, 2020, s. 18). Truman, yardım tasarısının geçmesi amacıyla (Celep, 2020, s. 19) Kongre'de 12 Mart 1947'de tarihe Truman Doktrini diye geçen bir konuşma¹⁴ yaptı (Soysal, 1997, s. 40).

Truman, Kongre'nin ortak oturumunda böyle bir konuşmayı yapma ihtiyacı duymasını, dünyanın karşı karşıya olduğu durumun ciddiyetine bağlayarak bunun ABD'nin dış politikasını ve ulusal güvenliğini ilgilendirdiğini söyledi. Yunanistan'ın içinde bulunduğu şartlar ve yaşadığı sıkıntılara değindikten sonra giderek nazik bir pozisyon arz eden Türkiye'nin önemine dikkat çekti. Bu nedenle Kongre'den Yunanistan ve Türkiye'ye 400 milyon dolarlık askerî yardım yapılması için kendisine yetki verilmesini talep etti (National Archives, President Truman's Message to Congress, Marc 12, 1947, Document: 171, 80th Congress, 1st Session, Records of the United States House of Representatives, Record Group: 233; Ulus, 16 Mart 1947). Truman, konuşmasında ABD'nin II. Dünya Savaşı'nın kazanılması için 341 milyar dolar harcadığını, bunun dünya özgürlüğü ve barışına yapılmış olan bir yatırım olduğunu vurguladı. řu anda da dünyanın özgür halklarının bağımsızlıklarını korumak için kendilerinden destek beklediğini söyledi. ABD'nin üstlendiği liderlik görevinde bir kararsızlık gösterirse bunun hem dünya barışını hem de Amerikan halkının refahını tehlikeye atacağını ifade etti. Olayların hızlı seyrinin kendilerine büyük sorumluluklar yüklediğini ve Kongre'nin de bu mesuliyetin gereğini layıkıyla yapacağından emin olduğunu dile getirdi (National Archives, President Truman's Message to Congress, Marc 12, 1947, Document: 171, 80th Congress, 1st Session, Records of the United States House of Representatives, Record Group: 233; Ulus, 16 Mart 1947).

Truman Doktrini, "Yunanistan ve Türkiye'ye Yardım Tasarısı" adı altında 22 Nisan 1947'de Senato; 9 Mayıs 1947'de de Temsilciler Meclisince kabul edildi ve 22 Mayıs 1947 tarihinde Başkan Truman tarafından onaylanarak yürürlüğe girdi. Adı geçen Kanun, Truman'a Türkiye ve Yunanistan'a mali yardımın yanında malzeme, hizmet ile bilgi desteği sağlamak, aynı zamanda askerî ve teknik uzmanlar göndermek yetkisini vermekte, bunun için de 400 milyon dolarlık bir tahsisat ayırmaktaydı. Bu rakamdan, Türkiye'nin payına düşen 100 milyon dolardı (Ülman, 1961, s. 105, 113).

Truman Doktrini'ni uygulamak için 26-27 Mayıs 1947 tarihlerinde Türkiye Dışişleri Bakanı Hasan Saka ile ABD Büyükelçisi Edwin C. Wilson arasında teati edilen mektuplara dayanarak iki devlet arasında başlayan görüşmeler sonucunda 12 Temmuz 1947 Tarihli Yardım Anlaşması imzalandı (Sander, 2016b, s. 50). Bu Anlaşma'da yardım miktarı tespit edilmemişti. Söz konusu Kanun'la belirlenen 400 milyon doların ancak 100 milyonunun Türkiye'ye; geri kalanının Yunanistan'a ayrılması daha ziyade Amerikan Hükümeti'nin inisiyatifi doğrultusunda olmuştu. Yunanistan'ın gerek II. Dünya Savaşı'nda zarara uğraması gerekse hâlen iç savaşla meşgul bulunmasından dolayı daha acil ve fazla yardıma muhtaç olduğu kabul edilmişti (Soysal, 1997, s. 45). Bir Amerikan heyeti, Türkiye'nin ekonomik durumunu, orduda insan

¹⁴ Bu konuşma için bkz. (National Archives, President Truman's Message to Congress, March 12, 1947, Document: 171, 80th Congress, 1st Session, Records of the United States House of Representatives, Record Group: 233; Ulus, 16 Mart 1947).

gücünü azaltıp silahlı kuvvetleri modernize etmek yoluyla geliştirebileceğini önermişti. Bundan dolayı Truman Doktrini çerçevesinde Türkiye'de faaliyet, daha çok yol yapım-bakım işleri, kargo ulaşımının geliştirilmesi, silahlı kuvvetlerin eğitilmeleri ve silahlandırılmaları ile havaalanlarının onarılması sahalarında söz konusu oldu (Sander, 2016b, s. 47).

Truman Doktrini'nin Türkiye'deki Etkileri

ABD Başkanı Truman'ın 12 Mart 1947'de Kongre'ye yaptığı ve kendi adıyla da "Truman Doktrini" diye tarihe geçmiş olan bu konuşma, Türk kamuoyunda büyük bir memnuniyet ve hoşnutluk meydana getirdi. Gerek resmî ağızlar gerekse birçok aydın tarafından ABD'ye karşı güven, samimiyet ve dostluk içeren mesajlar yayımlandı.

Başbakan Recep Peker, bununla ilgili Associated Press ile New York Times muhabirlerine bir demeç vermişti. Peker, Truman nutkunun tam metnini ajanların henüz yetiştiremediğinden dolayı görmediğini ancak konuşmanın özetine bakarak yaptığı değerlendirmelerden hareketle bunun çok önemli bir gelişme olduğunu dile getirdi. Truman'ın Yunanistan ile Türkiye'ye yardım teklifi yaparken bunu, sadece evrensel strateji anlayışının içine hapsedmediğini, aynı zamanda tam gerçekçi ve insani bir görüşten esinlendiğini vurguladı. Bu Doktrin'in etkisinin Akdeniz, Orta Doğu ve Yakın Doğu'yu aşacağını söyledi. Truman'ın fikirlerinden dünyayı saran güçlükler ve zorlayıcı temayüller karşısında Amerikan kamuoyunun uyandığını ve gerçekleri eksiksiz olarak gördüğünün anlaşılmasından duyduğu memnuniyeti ifade etti. Bu düşüncenin dünya emniyetinin sekteye uğratılmayacağını, barış ve hürriyete bağlı tüm milletlerin müstakil, rahat ve haysiyetli bir şekilde yaşayacağını teminatı olacağını altını çizdi. Yunanistan'ın işgale uğradığı dönemde çektiği ızdırıp ile sıkıntılara Türkiye'nin de çok üzüldüğünü, bu acılarını paylaştığını dile getirerek söz konusu devlete yapılan yardımlardan duyulacak memnuniyeti belirtti. Türkiye'nin II. Dünya Savaşı'nın sebep olduğu fiilî bir yıkıma maruz kalmadığını ama bu hâliyle bile durumunun tahribata uğrayan Avrupa ülkelerinden daha iyi sayılamayacağına dikkat çekti. Ülkenin içinde bulunduğu şartlar altında gerekli ihtiyaçlarını karşılayacak vasıtalarından mahrum olduğunu söyledi. Tüm ekonomik ve sanayi işlerini, güçlü hamlelerle başarmaya, yolları, ulaşım vasıtalarını bilhassa da sosyal tesisleri derhal inşa etmeye mecbur olduklarını belirtti. Tarımı kaldırmak için de çok gayret sarf etmek ve masraf yapmak göreviyle yükümlü bulduklarını hatırlattı. Bu nedenle ülkenin önemli ihtiyaçlarını karşılayacak olan ABD'nin yardımına minnettar olunacağını ifade etti. Türk milletinin gerektiğinde yurdun şerefini, haklarını ve sınırlarını koruyacağını bilinmesini istedi. Peker, aynı zamanda Türkiye'nin müttefiki olan İngiltere'nin gücünü aşan yardımlardan dolayı ABD'den destek istemesini anlayışla karşıladıklarını ve bu erdemli davranışı takdir ettiklerini dile getirdi (Ulus, 14 Mart 1947; Akşam, 14 Mart 1947; Vakit, 14 Mart 1947).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Dışişleri Komisyonu Başkanı Bilecik Milletvekili Memduh Şevket Esendal da Truman Doktrini ile ilgili önemli değerlendirmelerde bulunmuştur. Esendal, Truman'ın bu hamlesinin II. Dünya Savaşı sonrasında en anlamlı politik hareketi olduğunu söyledi. Birleşmiş Milletlerin ülküsüne, prensiplerine samimi olarak bağlı olan ulusların ABD'nin bu azimli ve cesur adımını takdirle karşılayacaklarını belirtti. Türkiye'nin esasında Amerikan politikaları ile kendi menfaatlerinin örtüştüğüne kani olduğunu ve şimdi aynı inancın ABD Başkanı tarafından ifade edilmesinin meydana getirdiği hoşnutluğun önemine değindi. ABD'nin bu kararlı tavrı devam ettikçe hiçbir devletin saldırıya kalkışamayacağına yönelik inancını vurguladı (Ulus, 14 Mart 1947; Vakit, 15 Mart 1947).

Urfa Milletvekili ve tanınmış maliyecilerden Esat Tekeli'nin bu konudaki tespitleri de Soğuk Savaş Dönemi ve bu sırada Türkiye'nin maruz kaldığı tehdidin anlaşılması adına fikir vericiydi. Tekeli, ABD Başkanı Truman'ın Türkiye ve Yunanistan'a yardım yapılması hakkındaki bu teklifini, II. Dünya Savaşı sonunda insanlığın yeniden karşılaştığı büyük tehlikeyi kavrayan bir devletin gösterdiği siyasi zekanın anlamlı bir tezahürü şeklinde tanımladı. Şayet ABD, Asya ve Avrupa'nın kenarında kendi sınırları içinde millî gelişmesi için çalışmaktan başka gayesi bulunmayan hür milletlere yardım elini uzatmasaydı dünyada kaba kuvvetle yeniden güç tesis etmek isteyenlerin ilk fırsatta bugünkü sınırlarını aşarak yayılmaları mukadder olacaktı, dedi. Bu bakımdan ABD'nin bu hareketinin gerek Türkiye ve Yunanistan gerekse tüm insanlık için çok hayırlı bir teşebbüs olduğunu dile getirdi. Türk milletinin bu asil jesti, derin bir şükranla karşılayacağını ifade etti. ABD'nin bu yardımı, saldırı tehlikesi altında bulunan milletlerin mukavemetini kolaylaştırmak için yaptığını belirtti. Keza tehlikenin süreceğini ve Türkiye'nin silahlı barış siyaseti çerçevesinde bundan sonra da yaşamını idame ettirmek zorunda olacağını vurguladı. Zaten Türkiye'nin de yıllardan beri bu politikayla yaşadığını söyledi (Ulus, 14 Mart 1947).

Truman Doktrini hakkında Demokrat Partinin Genel Başkanı Celâl Bayar'ın da bir beyanatu olmuştur. Bayar, demokrasi idealine yürekten bağlı olan, haysiyet ve bağımsızlığını dışarıdan gelen saldırılara karşı

savunmaktan hiçbir zaman çekinmeyen Türk milletinin Yakın Doğu ve dolayısıyla tüm dünya barışı açısından ne kadar önemli bir güvenlik unsuru olduğunun ABD kamuoyu tarafından teslim edilerek takdir görmesinin önemine dikkat çekti. Truman'ın Türkiye'ye yardım konusundaki teklifini, bu bakımdan büyük bir memnuniyet ve şükranla karşıladıklarını ifade etti. Totaliter rejimlerin dünya barışı ve hürriyeti için ne büyük bir tehlike oluşturduğunu çok iyi bilen Amerikan demokrasisinin bu anlamlı hareketiyle Birleşmiş Milletler Teşkilatını sadece teorikte bırakmayarak onun pratiğe dönüşmesi yolunda da fedakârlıktan çekinmeyeceğini göstermesinin taşıdığı kıymete vurgu yaptı (Akşam, 14 Mart 1947).

Akşam gazetesi yazarlarından ve sonradan dışişleri bakanlığı görevinde bulunmuş olan Necmettin Sadak¹⁵ da bu konuya çok büyük anlamlar yüklemişti. Sadak, Truman'ın Yunanistan ile Türkiye'ye mali yardım mesajını, gerçekte gerek dünyanın savaş sonu devresi siyasetinde gerekse bizatihi Amerika'nın dış politikasında bir dönüm noktası şeklinde nitelendirdi. ABD'nin uzun zamandan beri takip ettiği izolasyon, yani tarafsızlık çizgisinden ayrılarak ilk kez dünya siyasetiyle bu derece alakadar olduğunu ve söz konusu durumun Amerika'ya büyük sorumluluklar yüklediğini söyledi. ABD'nin Yunanistan ve Türkiye gibi ülkelere mali yardımda bulunmasının öteden beri yaptığı işler olduğunu, yani bunun ilk kez yaşanmadığını dile getirdi. Bazı devletlere kredi verilmesinin bu bakımdan hiçbir siyasi ehemmiyetinin olmayabileceğini vurguladı. Ancak Truman'ın buradaki mesajının böyle olmadığını, Kongre'den tahsisat isteyen bir teklif sınırını çoktan aşarak dünya siyasetini ilgilendiren tarihî bir belge mahiyeti kazandığını savundu. Truman'ın bu yardımın siyasi sebeplerini anlatırken altını çizdiği hususa dikkat edilmesi gerektiğini bildirdi. ABD Başkanı'nın bağımsız milletlere zorla komünizmi kabul ettirmek isteyen bir tehdidin varlığına dikkat çektiğinin ve işte bunu engellemek görevinin Amerika tarafından üstlenileceğinin belirtilmesinin ne kadar değerli olduğunu söyledi. ABD yardımının Türk milleti tarafından derin bir şükranla karşılandığını dile getiren Sadak, işin bundan daha anlamlı bir yönünün bulunduğunu belirtti. Türk milletinin asıl sevincinin bu yardımın maddi kısmından ziyade ABD siyasetinde kesin çizgileriyle ortaya çıkan kararlı istikamet unsurundan kaynaklandığını ifade etti. ABD'nin milletlerin hürriyet ve bağımsızlığına ve bu arada özellikle müstakil ve sağlam bir Türkiye'nin varlığına verdiği kıymetin her türlü parasal yardımın üstünde olduğunu altını çizdi. Truman Doktrini'nin tüm bu özellikleriyle yeni bir devrin başlangıcı sayıldığını vurguladı (Necmeddin Sadak, "Dünya siyasetinde yüzyılın en ehemmiyetli dönüm noktası", Akşam, 14 Mart 1947).

Ulus gazetesi yazarlarından Nihat Erim'in¹⁶ yazısında da ABD siyasetindeki bu çıkış hakkında olumlu ifadeler yer almıştı. Erim, Truman nutkunun sıradan bir politik hadise olmadığını ve dünya siyasetinde büyük yankı yaptığını söyledi. SSCB'nin tehditlerini giderek artırdığı bir sırada ABD'nin sesini en vakur biçimde duyuran Truman'ın bu çıkışının büyük anlamlar içerdiğini ifade etti. Bu mesajın birçok millet için cesaret ve söz konusu yolda ilham kaynağı olduğunu, buna mukabil saldırgan unsurlar için de maceracıları bekleyen mukadder sonla yüzleşmemek için düşünmelerine yönelik bir ihtar mahiyeti taşıdığını vurguladı (Nihat Erim, "Başkan Truman'ın mesajı", Ulus, 14 Mart 1947).

Ulus gazetesinin bir diğer yazarı olan Falih Rıfkı Atay da bu gelişmeyi, Türkiye açısından kıymete değer bulmuştu. Atay, Türkiye'yi çok sevindiren bu nutka, önemli bir mana vererek onu, ABD'nin Birleşmiş Milletler barışını mutlaka koruma arzusu gösterdiğinden dolayı tarihî bir hadise olarak kabul ettiğini söyledi. Bu azmin bağımsızlıklarına ve barış ülküsüne bağlı olan tüm milletlerin iyi niyetli iradesini kuvvetlendireceğini savundu. Edebî bir dil kullanarak sürdürdüğü yazısında, ufkun koyu karanlığının ötesinde istikbal vadecici günleri müjdeleyen fecir ışığı söktü, dedi. Gerektiğinde görevini yapmaya tereddüt etmeyeceğine şüphe olmayan Türkiye'nin önünün büsbütün aydınlandığını vurguladı. Truman'ın bu konuşmasını, Türk topraklarında yaşayan her vatandaşın evinde sevinç, umut yankıları bıraktığından ve bizlere sadece kendi hürriyetimiz ile yurdumuzdan emin olmayı sağladığından değil aynı zamanda Birleşmiş Milletler prensiplerine dayanan yeni bir dünya düzeninin gerçekleşeceğine inanmak saadetini verdiğiinden dolayı çok önemsedğini belirtti. Barış kurucu ABD'nin bu tarihî ve insani görevini yaparken Türkiye'yi maddi ve manevi tüm imkânlarıyla her daim yanında bulacağını söyledi. Türk'ün ne kendi sözünü ne de kendisine yapılan iyiliği unutmayacağını cümlelerine ekledi (Falih Rıfkı Atay, "Barış kurucu Amerika", Ulus, 15 Mart 1947).

¹⁵ Necmettin Sadak; I. ve II. Hasan Saka Hükümetleri (10 Eylül 1947-8 Haziran 1948/10 Haziran 1948-14 Ocak 1949) ile Şemsettin Günaltay Hükümeti'nde (16 Ocak 1949-22 Mayıs 1950) dışişleri bakanlığı görevini yürütmüştür (Demiral, 1973, s. 80-82).

¹⁶ Aşağıda da belirtileceği üzere Dışişleri Komisyon Sözcüsü vazifesinde de bulunmuş olan Nihat Erim; 33. ve 34. Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinde (26 Mart 1971-3 Aralık 1971/11 Aralık 1971-17 Nisan 1972) başbakanlık görevini yürütmüştür (Demiral, 1973, s. 109-112).

Gazeteci ve politikacı Asım Us da Vakit gazetesinde kaleme aldığı yazısında Truman Doktrini'nin zamanlamasının önemine vurgu yapmaktaydı. Us, II. Dünya Savaşı'nda İngiliz ve Amerikan yardımları ile Hitler'in kuvvetlerinin elinden kurtulan SSCB'nin Almanya'ya diz çöktürüldükten sonra takip ettiği siyasetin üslubuna dikkat çekti. Onun Avrupa kıtasının yeniden tanzimi meselesi ile Türkiye'nin bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne yönelik hareketlerine değindi. Dahası Türkiye'nin düne kadar SSCB karşısında yalnız kaldığını ifade etti. Hiçbir yerden en küçük bir yardım gelmesi ihtimalini hesaba katmaksızın elde silah tetikte bekleyen Türkiye'nin bir anda talihinin değiştiğini ve Truman'ın bu nutkuyla tehditler karşısında artık yalnızlıktan kurtulduğunu dile getirdi. Önümüzdeki sekiz, dokuz ay içinde ABD'nin savaştan geriye kalan silahları ile de Türk ordusunun modernize edileceğini söyledi. Böylece dış tehlikeye karşı 1 milyon¹⁷ vatan evladının sınır boylarında yaz-kış beklemesine gerek kalmayacağı ve nispeten az sayıdaki asker ile millî güvenlik ihtiyacının karşılanacağını belirtti (Asım Us, "Türk Milleti için yeni bir istikbal hazırlanıyor", Vakit, 14 Mart 1947).

Vakit gazetesi yazarlarından Peyami Safa da Truman'ın konuşması üzerinde önemli değerlendirmelerde bulunmuş ve bu nutkun anlamını daha net bir çerçeveye oturtmuştu. Safa; bu, SSCB'nin genişleme politikasına verilmiş bir dur! emridir, dedi. Bu nutkun Türk milletini, iki açıdan sevindirdiği saptamasını yaptı. Bu tespiti, ABD'nin dünyanın huzurunu tehdit eden tehlikeye karşı en resmî ağızdan veto çekmesi ile Türkiye'nin bağımsız ve ekonomik açıdan sağlam bir devlet olarak bekasının gerekliliğini her zamankinden daha net bir biçimde ifade etmesi şeklinde özetledi (Peyami Safa, "Truman'ın nutku", Vakit, 14 Mart 1947).

Başkan Truman'ın Yardım Kanunu'nu onaylaması üzerine Cumhurbaşkanı İsmet İnönü de Amerikan milletine bir teşekkür mesajı yayımladı. İnönü, ABD'nin ülkemiz ve milletimiz hakkında beslediği yakın dostluk hislerinin yeni bir nişanesini teşkil eden bu anlamlı hadisenin her Türk tarafından insanlığın devamlı bir barış devresine ulaşması için geçirmekte olduğu intikal devresinde ileri bir adım gibi yürekten alkışlandığını vurguladı. Bu yardımın Türk milletinin II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında durduğu yerin dünya kamuoyu tarafından da takdir edildiğinin bir tezahürü olduğunu söyledi. Adı geçen bu yardım sayesinde Türkiye'nin zaruri ve normal savunma malzemesinin bir kısmının karşılanması suretiyle savaş sonucunda ülkenin içinde bulunduğu iktisadi güçlüklerin kısmen telafi edileceğinin önemine dikkat çekti. Bundan dolayı Başkan Truman'a ve Amerikan milletine Türk halkının sarsılmaz dostluk hislerini sunmakla bahtiyar olduğunu ifade etti (Ulus, 24 Mayıs 1947; Vakit, 24 Mayıs 1947).

Truman Doktrini, Türk kamuoyunda çok olumlu¹⁸ karşılanmıştı. Türkiye'nin şimdi çok daha kuvvetli biçimde dünya barışının korunmasında etkin bir politika izleyebileceği yolunda önemli motivasyon kaynağı olmuştu. Bunun Sovyet tehdidinde karşı Türkiye'nin güvenliğinin sağlanmasında etkili bir adım olduğu vurgulanmıştı. II. Dünya Savaşı'ndan en güçlü devlet olarak çıkan ABD'nin desteğinin sağlanmasının Türk dış politikasının hatırı sayılır bir başarısı olduğunun kabul edilmesi gerektiğine dikkat çekilmişti (Sander, 2016b, s. 45).

Öte yandan bu Doktrine endişeyle yaklaşan bazı münferit çıkışlar da söz konusu olmuştu. Bu kuşku, Truman'ın Türkiye ile Yunanistan'a destek sebebini Kongre'ye açıklarken yapılacak yardımların amacına uygun olarak kullanılıp kullanılmadığını araştırmak için gerekli önlemlerin alınacağını söylemesinden kaynaklanmıştı. Bu endişeden hareket edenler,¹⁹ bu önlemlerin mahiyet ve kapsamı hakkında şüphe göstererek Amerikan yardımının Türkiye'nin başına yeni bir Düyûn-ı Umûmiye²⁰ problemi açabileceğini söylemişlerdi (Ülman, 1961, s. 100-101).

¹⁷ Barış Celep, eserinde Türkiye'nin 1947 yılındaki asker sayısını 500.000-600.000 arasında göstermiştir. Yine aynı eserde, Genelkurmay Başkanı Salih Omurtak'ın ABD'ye yaptığı ziyaret sırasında Türk ordusunun mevcudunu 675.000 olarak ifade ettiği belirtilmiştir (Celep, 2020, s. 28).

¹⁸ Böyle bir değerlendirme de Ankara Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı Vehbi Koç tarafından yapılmıştı. Koç, Truman Doktrini'ni genel dünya barışı için yapılması gereken bir hareket olarak niteledi. Olayın zamanlamasına dikkat çekerek bu Doktrin'in daha fazla gecikmeden ilanını, ABD Hükümeti'nin uzağı görme yeteneği olarak yorumladı (Ulus, 14 Mart 1947).

¹⁹ Mesela, Peyami Safa, yazısında Ahmet Emin Yalman'ın İstanbul'daki Amerikan çevrelerine başvurarak Amerika'nın Türkiye'ye yardımını, iç rejimimize ait bazı şartlara bağlamak niyetinde olup olmadığını sorduğunu ve olumsuz cevap aldığını söylemişti. Safa, böyle bir sorunun bağımsızlığını her türlü kayıt ve şartın üstünde tutan bir ülkede millî haysiyetimiz için ne kadar ağır olduğunu söylemeye lüzum yoktur, diyerek Yalman'ı tenkit etmişti (Peyami Safa, "Yalman ve Amerikan yardımı", Vakit, 22 Mart 1947).

²⁰ Osmanlı Devleti, Kırım Savaşı sırasında 28 Haziran 1855'te İngiltere ve Fransa ile bir anlaşma yaptı. Bu anlaşma doğrultusunda adı geçen iki devletten %4 faizle 5 milyon sterlin borç aldı. Bu borçlar, giderek arttı ve Osmanlı Devleti'ni mali bakımdan bu devletlerin denetimi altına soktu. Osmanlı Devleti'nin bu borçları ödemekte güçlük yaşaması üzerine 20 Aralık 1881 tarihli Muharrem Karamamesi (28 Muharrem 1299) ile Düyûn-ı Umumiye İdaresi (Kamu Borçları) kuruldu. Böylece devletin gelirlerine

Nitekim bu tür söylemlerden duyulan rahatsızlık, Dışışleri Bakanı Hasan Saka'nın Mecliste yaptığı konuşmada da dile getirildi. Saka'nın řu ifadeleri, söz konusu eleştirilere cevap niteliğindedeydi: "... *Mutmain olsunlar ne Türk Hükümetinin ne de Amerika Hükümetinin tarihinde herhangi bir mukavele, yardım yolu ile müstakil, bağımsız bir devletin bağımsızlığına aykırı bir teşebbüs gösterebilir. Ne de Büyük Millet Meclisinin hükümetleri tarafından Türkiye'nin herhangi bir memleketle olan harici münasabatında ve yaptığı mukavalat ve aktettiği muahedelerde kendi bağımsızlığına dokunacak herhangi bir hükümü kabul ettiğine dair bir misal zikredilebilir...* Amerika Hükümetince bize bu hususta yapılacak yardımın pek samimi ve her türlü iwağdan yani bizim aleyhimize herhangi bir maksattan tamamiyle âri olmasından dolayı Birleşik Amerika Hükümetine Türkiye Cumhuriyeti adına bu kürsüden teşekkürü ifa etmeyi kendim için bir vazife bilirim..." (TBMM Tutanak Dergisi, Cilt: 6, s. 553).

Dışışleri Komisyonu Sözcüsü Nihat Erim de bir konuşma yaptı ve Amerikan desteğinin hayatiğinden bahsetti. Erim, bugün Türkiye'nin ve onunla birlikte dünyanın maruz kaldığı tehlikenin ABD'nin yardımı olmadan önlenemeyeceğini dile getirdi. ABD ile 12 Temmuz 1947 tarihinde imzalanan anlaşmayı, Amerika tarafından Türkiye'ye verilecek řu kadar milyon dolarlık bir askerî yardım şeklinde dar çerçevede değerlendirmenin yanlışlığına dikkat çekti. Söz konusu belgeyi, bundan sonraki Türk-Amerikan yakınlaşması ile iki ülke ilişkilerinin gelişmesinin temel taşı olarak kavramak gerektiğini ifade etti (TBMM Tutanak Dergisi, Cilt: 6, s. 554). Nitekim bu, pratikte de böyle olmuş ve belirtilen hadise, Türk-Amerikan ilişkilerinin gelişmesinde kritik bir rol oynamıştır.

Türkiye, 1945-1946 yıllarında Sovyet tehdidine maruz kaldıktan ve ardından 12 Mart 1947'de Truman Doktrini'nin ilanından sonra tüm dış politika felsefesini, Batı'ya sıkı bağlarla bağlanmak ilkesi üzerine oturtmuştur. Bundan dolayı Batı'nın kurduğu hemen hemen bütün siyasi, askerî ve ekonomik kuruluşlara katılmayı prensip edinmiştir (Sander, 2016b, s. 62). Truman Doktrini, sadece Yunanistan ve Türkiye'ye yapılan bir askerî yardım programı olarak kalmamıştır. Bu olay, aynı zamanda ABD dış politikasında yeni bir unsur olan "SSCB'yi Çevreleme Politikası"nın da temelini teşkil etmiştir (Sander, 2004a, s. 258). ABD, Ekim 1947'de Truman Doktrini'ni İran'ı kapsayacak şekilde genişletmiştir (Mansfield, 2000, s. 116). Nitekim 7 Ekim 1947 tarihinde İran ordusunun takviyesi ve teknik açıdan yetiştirilmesi için ABD ile İran arasında bir anlaşma yapılmıştır (Soysal, 1997, s. 46). Bu şekilde Truman Doktrini, dünyanın iki bloğa ayrıldığını göstererek ABD ve SSCB arasında 1990'a kadar artıp azalan tempolarla sürecek olan Soğuk Savaş Dönemi'nin ilk adımlarını meydana getirmiştir (Sander, 2004a, s. 259).

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

II. Dünya Savaşı, Avrupa'daki güç dengesini bütünüyle değiştirmiştir. Bu durum, dünyayı çok farklı bir siyasi ve askerî platforma sürüklemiştir. SSCB'nin bir güç merkezi olarak ortaya çıkarak emperyalist emellerini yayma teşebbüsü, bu süreci başlatan temel faktör olmuştur. İngiltere'den devraldığı tarihî rol ile SSCB'nin ilerlemesini durdurmak için ABD'nin inisiyatif alması, sözü edilen sürece kavramsal bir anlam yüklemiştir. Tarihî terminolojide Soğuk Savaş Dönemi diye anılan bu periyotta dünya, siyasi ve askerî açıdan iki kutuplu bir yapıya dönüşmüştür.

Birbirlerine düşman kamplara bölünen iki büyük gücün (SSCB, ABD) arasında neredeyse yarım asır kadar sürecek olan bu çekişme, II. Dünya Savaşı'nın sonlarından 1990'a kadar geçen dönemde dünya gündemini belirleyen temel faktör olmuştur. SSCB'nin yayılmacı politikalarında, Yunanistan ve Türkiye önemli hedefler hâline gelmiştir. SSCB, Türkiye'den toprak ile Boğazlardan üs talebinde bulunmuştur. Dünya siyasetini çok iyi okuyan ve buna göre tespitler yapan ABD Başkanı Truman, SSCB'nin bu politikalarından rahatsızlık duymuştur. Çünkü Türkiye'nin stratejik öneminin farkına varmıştır. Türkiye'nin Sovyet denetimine girdikten sonra aynı tehdidin Orta Doğu'ya sirayet edeceğini ve bunun da ABD ve Batı Avrupa menfaatlerine darbe olacağını çok iyi gözlemlemiştir. SSCB'nin yayılmacı hareketlerine set çekmek için 12 Mart 1947'de Kongre'den Yunanistan ve Türkiye'ye 400 milyon dolarlık bir askerî yardım talebinde bulunmuş ve bunu kabul ettirmiştir. Tarihe, "Truman Doktrini" diye geçen bu gelişme, henüz II. Dünya Savaşı bitmeden ortaya çıkan Soğuk Savaş Dönemi'ni çok daha kesin çizgileriyle başlatan hadise olarak kayıtlara geçmiştir. Bu olay, aynı zamanda ABD'nin SSCB'nin yayılmacı politikalarını engellemek için başlattığı "Çevreleme Politikası"nın da temelini teşkil etmiştir.

Truman Doktrini, Türkiye tarafından da büyük bir heyecan ve memnuniyetle karşılanmıştır. Çünkü SSCB'nin II. Dünya Savaşı'nın sonlarından başlayıp, giderek artan baskı ve tehditleri, Türk kamuoyunda büyük bir moral bozukluğu ile yalnızlık hissi oluşturmuştur. Truman'ın çıkışıyla bu korku ve endişe ortamı,

el konuldu. Bu sırada borçların toplamı 106 milyon sterlin olmuştu. Söz konusu borçlar bundan sonra da artarak devam etmiş ve Türkiye Cumhuriyeti'ni dahi belli bir dönem uğraştırmıştı (Armaoğlu, 2003b, s. 256-257).

yerini büyük oranda bir özgüvene bırakmıştır. Truman Doktrini'nin Türkiye açısından bir başka önemi de onun takip ettiği diplomatik ilişkilerde kendisini göstermiştir. Türkiye, 1945-1946 yılları arasında maruz kaldığı Sovyet tehditleri ve bilhassa da 12 Mart 1947 tarihli Truman Doktrini'nin ilanından sonra tüm dış politika felsefesini, Batı'ya sıkı bağlarla bağlanmak ilkesi üzerine oturtmuştur. Bundan dolayı Batı'nın kurduğu hemen hemen bütün siyasi, askerî ve ekonomik kuruluşlara katılmayı prensip edinmiştir. Nitekim Türkiye'nin 1952'de dâhil olduğu NATO'ya giriş süreci de bu politikanın bir tezahürü şeklinde ortaya çıkmıştır. Türkiye, bu politikasında ABD'nin 1962'de Küba Füzeleleri Bunalımı ile 1964'te de Johnson Mektubu'ndaki tavırlarından dolayı bazı tereddütler ve kısmi bir güven kaybı yaşamışsa da yine de Batı ittifakına bağlı kalmanın daha rasyonel olacağı görüşünde karar kılmıştır.

Etik Beyan

"Truman Doktrini'nin İlanı ve Türkiye'deki Etkileri" başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir. Bu araştırma doküman incelemesine dayalı olarak yapıldığından etik kurul kararı zorunluluğu bulunmamaktadır.

Kaynakça

Akşam

- Anadolu Ajansı, 100 yıllık Türkiye 23 Nisan 1920-23 Nisan 2020, Anadolu Ajansı Yayınları, Ankara, 2021.
- Armaoğlu, F. (1994a). *20. yüzyıl siyasi tarihi 1914-1980*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Armaoğlu, F. (2003b). *19. yüzyıl siyasi tarihi (1789-1914)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Celep, B. (2020). *Türkiye'ye Amerikan askerî yardım kurulu (Jammat) ve Türkiye'deki faaliyetleri*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Demiral, C. (1973). *Türkiye'nin 42 hükümeti (25 Nisan 1920-15 Nisan 1973)*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Erkin, F. C. (1987). *Dışişlerinde 34 yıl anılar-yorumlar - Cilt: I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Girgin, K. (1975). *Çağdaş politika ve diplomasi (el kitabı)*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Gürün, K. (2010). *Türk-Sovyet ilişkileri 1920-1953*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kissenger, H. (1998). *Diplomasi* (Çev. İ. H. Kurt). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Mansfield, P. (2000). *Osmanlı sonrası Türkiye ve Arap dünyası*. (Çev: S. Yurdakul). İstanbul: Söylem Yayınları.
- National Archives, President Truman's Message to Congress, Marc 12, 1947, Document: 171, 80th Congress, 1st Session, Records of the United States House of Representatives, Record Group: 233.
- Sander, O. (2004a). *Siyasi tarih 1918-1994*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Sander, O. (2016b). *Türk-Amerikan ilişkileri 1947-1964*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Sharp, J. P. (2000). *Condensing the cold war reader's digest and American identity*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Soysal, İ. (1997). *Soğuk savaş dönemi ve Türkiye olaylar kronolojisi (1945-1975)*. İstanbul: İsis Yayıncılık.
- TBMM Tutanak Dergisi, 8. Dönem, 1. Toplantı, Cilt: 6.
- TBMM Tutanak Dergisi, 9. Dönem, 1. Toplantı, Cilt: 9.
- Uçarol, R. (2015). *Siyasi Tarih (1789-2014)*. İstanbul: Der Yayınları.
- Ulus
- Ülman, A. H. (1961). *İkinci cihan savaşının başından Truman doktrinine kadar Türk-Amerikan diplomatik münasebetleri (1939-1947)*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Vakit
- Westwell, I. (2012). *Resimli harp tarihi I. dünya savaşı*. (Çev: O. Etiman). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

EXTENDED ABSTRACT

World War II changed the balance of power in Europe. A huge power centre vacuum emerged in Europe. The need to fill this vacuum led to the deterioration of the war partnership between the Allied Powers. Union of Soviet Socialist Republics (USSR) wanted to take advantage of this vacuum. The United States of America (USA) could not remain indifferent to these expansionist policies of USSR. The two great powers, USA and USSR, came face to face in the very centre of Europe. The results of World War II gave the USSR the opportunity it was looking for and USSR became one of the two great states of the world along with USA.

USSR took control of the Balkans, except for Yugoslavia. It was also increasing its threat to Greece and Turkey. On the one hand, it wanted land from Turkey, on the other hand, it demanded the establishment of Soviet bases in the Straits. As a matter of fact, in a diplomatic note, it gave to Turkey on March 19, 1945, it stated that it would not renew the 1925 Turkish-Soviet Friendship and Non-Aggression Pact. In the diplomatic note given, it was argued that due to the fundamental changes that took place during World War II, this treaty was no longer adaptable to the new conditions and required serious changes.

In the face of the increasing pressures of USSR on Turkey, in 1946, it was seen that steps were taken in favour of Turkey in the policy of USA. Such a development took place on April 5, 1946. The body of Ambassador Mnir Ertegn, who died while on duty in Washington a while ago, was brought to Istanbul by the famous Missouri Battleship of the United States and handed over to the Turkish authorities with a ceremony. At a time when USSR's territorial demand from Turkey kept all its warmth, this event had great repercussions. This visit was considered as proof of the growing interest of USA in the Eastern Mediterranean and the Middle East and that it could not remain indifferent to the Soviet pressure on Turkey and Iran USSR's attitude towards Greece and Turkey was observed closely by USA.

According to Truman, the President of USA, if USSR were to control Turkey and then Greece, the Middle East, which is of vital importance USA and Western Europe, could remain within the sphere of the influence of USSR. In this way, Truman was ready until now to take over Britain's historic role of blocking Russia's advance into the Mediterranean. To bring this to life, he delivered a speech on March 12, 1947, which went down in history as the Truman Doctrine. Truman attributed his need to make such a speech at a joint session of Congress to the seriousness of the situation facing the world, saying that it concerns the foreign policy and national security of USA. After mentioning the situation Greece was in and the troubles it had been through, he drew attention to the importance of Turkey, which was increasingly taking a frail position. Therefore, he requested Congress to authorize him to provide \$400 million in military aid to Greece and Turkey. He said that if USA showed hesitation in its leadership role, it would endanger both world peace and the welfare of the American people. He stated that the rapid course of events imposed great responsibilities on them and he was confident that the Congress would fulfil this responsibility properly.

Truman Doctrine, under the name of "Bill Aid to Greece and Turkey" was accepted by the Senate on April 22, 1947, and by the House of Representatives on May 9, 1947, and entered into force after being approved by President Truman on May 22, 1947. This Act gave Truman the authority to provide material, service and information support, as well as to send military and technical experts, in addition to financial aid to Turkey and Greece, and allocated 400 million dollars for this. From this figure, Turkey's share was 100 million dollars. In order to implement the Truman Doctrine, the Treaty of Aid dated 12 July 1947 was signed as a result of the negotiations between the two states, based on the letters exchanged between Turkish Foreign Minister Hasan Saka and USA Ambassador Edwin C. Wilson on May 26-27, 1947. An American delegation suggested that Turkey could improve its economic situation by reducing manpower in the army and modernizing the armed forces. Therefore, within the framework of the Truman Doctrine, activities in Turkey were mostly in the fields of road construction and maintenance, improvement of cargo transportation, training and armament of the armed forces, and repair of airports.

The Truman Doctrine created great satisfaction and excitement in the Turkish public opinion. Messages containing trust, sincerity and friendship towards USA were published by both official sources and many intellectuals. The aforementioned development became an important source of motivation for Turkey to pursue an effective policy in maintaining world peace, much stronger now. It was emphasized that this was an effective step in ensuring Turkey's security against the Soviet threat. It was pointed out that the support of USA, which emerged as the strongest state in World War II, should be accepted as a remarkable success of Turkish foreign policy. On the other hand, there were some individual oppositions that approached this Doctrine with concern. This suspicion stemmed from Truman's statement while explaining the reason for support to Turkey and Greece to Congress that necessary measures would be taken to investigate whether the aid to be provided was used in accordance with its intended purpose. Acting out of this concern, those who expressed doubts about the nature and scope of these measures said that the American aid could cause a new problem of the public debts for Turkey. However, necessary explanations were made by those in the position of responsibility of the state against such marginal criticisms, and it was underlined that the aforementioned concern did not reflect the truth.

Turkey, after facing the Soviet threat in 1945-1946 and after the proclamation of the Truman Doctrine on March 12, 1947, based its entire foreign policy philosophy on the principle of being closely connected to the West. Therefore, it adopted the principle of participating in almost all political, military and economic organizations established by the West.